

ЗМІСТ І ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Присвячена проблемі застосування комплексного підходу до формування в дітей і молоді компетентності з питань сексуальності у шкільній освіті. Мета статті – вивчення досвіду здійснення сексуальної освіти, з'ясування сутності комплексної сексуальної освіти, її суб'єктів і вимог до їхньої підготовки. Основним методом дослідження був аналіз документів. Висвітлено результати огляду наукових підходів до розробки досліджуваної проблеми та порівняльного аналізу українських, деяких зарубіжних і міжнародних стандартів щодо сексуальної освіти.

Ключові слова: комплексна освіта щодо сексуального здоров'я, комплексна сексуальна освіта, професійна компетентність учителя, професійна підготовка вчителя, статеве виховання, школа.

Постановка проблеми. Знання про особливості індивідуального сексуального розвитку, форми прояву сексуальності та безпечну сексуальну поведінку є частиною базової життєвої компетентності кожної людини. На жаль, офіційна статистика (навіть з урахуванням обмежень цих даних) щодо захворюваності на інфекції, які передаються статевим шляхом, гендерного насильства, зокрема насильства проти статевої недоторканості дітей, ранніх вагітностей тощо підкреслює актуальність цих питань.

Середній вік початку статевого життя серед 10–17-річних українців, які вже мали перший секс – 14,4 років у хлопчиків і 15,1 у дівчаток [1].

За даними Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України [2], лише за 2021 р. жінки в Україні зробили понад 55 тисяч абортів, зокрема 594 – у віці 15–17 років, 57 – дівчата віком до 14 років. У 225 дітей (хлопців і дівчат) було виявлено інфекції, які передаються переважно статевим шляхом (сифіліс, гонококову, хламідійну інфекції, уrogenітальний мікоплазмоз, трихомоніаз).

Водночас доводиться визнати, що в житті більшості українців присутнє гендерно зумовлене насильство, яке поширюється й на дітей. Згідно з дослідженням, проведеним у 2019 р. під егідою ОБСЄ, із питань насильства щодо жінок "Добробут і безпека жінок", приблизно 70 % українок повідомили, що зазнали певної форми насильства з 15 років, а 30 % повідомили, що зазнали прямого фізичного або сексуального насильства [3]. Кривдником у таких випадках, переважно, є партнер (нинішній чи колишній) – лише 5 % опитаних визнали, що кривдником була особа, яка не є партнером.

Недостатність у дітей науково обґрунтованих знань, критичного мислення, обмеження досвіду та численні стереотипи й упередження роблять їх більш уразливими до насильницьких ситуацій. Кількість виявлених випадків сексуального насильства над дітьми щороку зростає. Згідно з даними Офісу Генерального прокурора станом на жовтень 2021 р., за 10 місяців 2021 р. постраждалими від зґвалтування стали 247 дітей. За аналогічний період 2020 р. від вказаного злочину потерпіли 184 дитини. Кількість облікованих кримінальних правопорушень за вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла 16-річного віку, зросла майже втричі: із 58 у жовтні 2020 р. до 161 у жовтні 2021 р. Відповідні дані щодо розбещення неповнолітніх: за 2020 р. кількість випадків – 184, за 2021 р. – 237 [4].

Аналіз звернень на Національну дитячу "гарячу" лінію протягом 2020/2021 р. свідчить, що понад 23 % дзвінків стосувалися насильства/жорстокого поводження з дітьми/комерційної експлуатації дітей, 9 % – сексуального насильства щодо дітей, 3 % – сексуальної експлуатації [5].

Превентивна роль сексуальної освіти щодо таких проблем як гендерно зумовлене насильство та гендерна нерівність, поширеність інфекцій, що передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІД, ранніх небажаних вагітностей тощо, є загально визнаною. Проте питання кола суб'єктів такої освіти та їхні ролі залишається дискусійним. Поряд із визначення того, чи існують інституційно-правові передумови для здійснення сексуальної освіти, необхідним є розуміння того, чи готові вчителі до такої діяльності та що і як у межах сексуальної освіти мають викладати в школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна молодь про сексуальне життя дізнається у значно молодшому віці, ніж їхні батьки, бабусі та дідусі, що підтверджує дослідження, проведене Центром гідності дитини при УКУ [6]. Джерелом інформації для нинішніх молодих людей є переважно інтернет, понад 40 % почули про інтимні речі від друзів, 17 % – від батьків. Водночас відповідальність за сексуальну освіту дітей опитувані покладають передусім на батьків (93 %) і вчителів (47 %).

Ці дані співзвучні з результатами інших досліджень. Більше половини підлітків, опитаних Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка, вказали саме мережу місцем, у якому шукали і знаходили потрібну інформацію, лише 30–34 % дізнаються про статеві стосунки від учителів [1, с. 64]. Тож, хоча відповідно до міжнародних рекомендацій, основними агентами/агентками передачі знань у сфері сексуальної освіти мали бути батьки та шкільні вчителі/вчительки – проте на практиці це далеко не завжди так [7]. 52 % вчителів зазначають, що до сексуальної освіти дітей мають залучатися педагоги. Однак вчителі/вчительки, які хотіли б долучитися до сексуальної освіти для учнівства, мають запити щодо власної підготовки, супровідних матеріалів і підтримки з боку профільного міністерства й інших учасників/учасниць освітнього процесу.

Дисципліни з назвою "сексуальна освіта" в українських школах немає. Теми статевого виховання, формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я інтегровані в деякі предмети: біологія, основи здоров'я, правознавство, етика тощо. Проте

базою для здійснення профілактичної освіти у школі є програма предмету "Основи здоров'я". Викладання цього предмету відрізняється від школи до школи, часто залежать від рівня підготовки вчителів і їхнього напрямку професійної підготовки. За результатами фокус-групових інтерв'ю з підлітками та вчителями, що проводив Благодійний Фонд "Здоров'я жінки і планування сім'ї", уроки з основ здоров'я можуть викладати вчителі біології, хімії, географії, фізики, української мови, історії, фізичної культури, трудового навчання тощо [8, с. 21]. Однак для забезпечення своєчасної якісної підготовки дітей і молоді в контексті їхнього сексуального розвитку в основу такої освіти має покладатися комплексний підхід. О. В. Бялик, проаналізувавши європейські стандарти сексуальної освіти, наголошує, що їхнє застосування вимагає створення цілісної системи статевої та сексуальної освіти, де основна увага акцентуватиметься на таких стратегічних завданнях, як проведення статевої та сексуальної освіти в закладах загальної середньої освіти на ранньому етапі; здійснення спеціальної підготовки педагогів; залучення до статевого та сексуального виховання церкви, соціальних служб, медичних центрів і консультативних пунктів [9].

Метою статті є вивчення досвіду здійснення сексуальної освіти у школі, з'ясування сутності комплексної сексуальної освіти, визначення її суб'єктів (тих, на кого покладаються обов'язки щодо її впровадження) та окреслення вимог до їхньої підготовки.

З цією метою нами здійснено: 1) огляд підходів до розроблення досліджуваної проблеми в педагогічній, соціально-педагогічній, психологічній літературі; 2) порівняльний аналіз українських, деяких зарубіжних і міжнародних стандартів (керівництв, рекомендацій) щодо сексуальної освіти. Результатом розв'язання першого завдання дослідження стало визначення переліку ключових понять, які використовуються науковцями для позначення діяльності з освіти з питань сексуального життя і здоров'я. Саме ці категорії використовувалися для пошуку та відбору документів для аналізу, який дозволив співвіднести стан практичного розв'язання проблеми впровадження комплексної сексуальної освіти в Україні та за кордоном.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Розуміння сексуальної освіти постійно розвивається, існують відмінності в термінології, визначеннях і критеріях, що використовуються в різних міжнародних документах, які стосуються цього поняття. Існує широкий спектр історичних, соціальних і культурних причин, що спричиняє відмінності в підходах до визначення змісту і цілей сексуальної освіти. Зокрема, у Європі сексуальна освіта орієнтована насамперед на особистісне зростання, тоді як у Сполучених Штатах Америки вона спрямована насамперед на розв'язання проблем або профілактику. В Африці суперечки навколо викладання комплексної сексуальної освіти у школах відбуваються стосовно того, чого навчати. Наприклад, існує суспільне очікування, що в навчальних програмах варто уникати таких тем, як сексуальна орієнтація, сексуальні практики та використання презервативів [10].

Як зазначає Е. Браун, комплексна сексуальна освіта (англ. comprehensive sexuality education, CSE, укр. – КСС) має потужну підтримку в міжнародному дискурсі та підтримується відносно надійною базою доказів [11]. Міжнародна федерація планованого батьківства (International Planned Parenthood Federation, IPPF) визначає, що "базований на правах підхід до комплексної сексуальної освіти спрямований на те, щоб молоді люди

отримали знання, навички, ставлення та цінності, необхідні для визначення та насолоди своєю сексуальністю – фізично й емоційно, індивідуально та у стосунках. Він розглядає "сексуальність" цілісно та в контексті емоційного й соціального розвитку. Також визнає, що однієї інформації недостатньо. Молодим людям необхідно дати можливість набути життєво важливих навичок і розвинути позитивне ставлення та цінності" [12, с. 6].

У США освіта у сфері сексуального здоров'я (англ. sexual health education) передбачена стандартами освіти у сфері здоров'я та фізичного виховання, а впровадження у школах комплексної освіти щодо сексуального здоров'я є обов'язковим згідно зі стандартами окремих штатів. Хоча, із метою боротьби з проблемами підліткової вагітності та поширення ІПСШ, більшість штатів віддають перевагу освітнім програмам щодо стриманості (англ. abstinence only education, AOE) у школах, а не CSE [13].

Тоді, як багато суспільств і культур у всьому світі ще не дали згоди на запровадження комплексної сексуальної освіти у школах здебільшого через їхній соціокультурний бекграунд, систему переконань, політичну систему й релігію, деякі країни бачать її запровадження як шлях до розв'язання проблем, пов'язаних із репродуктивним здоров'ям і сексуальними вподобаннями серед підлітків [14, с. 226].

Метою комплексної сексуальної освіти є забезпечити дітей і підлітків знаннями й навичками, що дозволяють їм підтримувати власне здоров'я та реалізовувати свої права, а також будувати шанобливі стосунки з іншими, бути відповідальними за власний добробут і добробут інших. Доказова база щодо програм CSE є відносно надійною, існує багато рандомізованих контрольованих досліджень, лонгітюдних досліджень та експериментальних досліджень, а також систематичні огляди й мета-аналізи, які підтверджують, що CSE, у тих країнах, де вона впроваджується, допомагає молодим людям відтермінувати початок статевого життя, поліпшити використання контрацептивів, зменшити кількість статевих партнерів, а також зменшити випадки небажаної вагітності та ІПСШ [11].

В Україні питання впровадження комплексної сексуальної освіти ще дуже далеке від рівня базованої на доказах наукової дискусії. Наукові публікації не оперують самим поняттям "комплексна сексуальна освіта", вони присвячені або загальному огляду проблем сексуальної освіти школярів [15], або ж питанням "статевого виховання", "статевої культури", "сексуальної просвіти", у ширшому контексті – "гендерного виховання" чи "здоров'язберезувальної компетентності". Зокрема сексуальна просвіта розглядається як "одна зі складових культури здоров'я особистості" [16], а "статеве виховання" – як формування статевої ідентичності особистості [17]. В українській педагогічній думці, з одного боку, приділяється увага проблемі ігнорування суспільством сексуального виховання, але з іншого – присутній страх щодо "вузького розуміння сексуальної просвіти", розриву сексуального виховання з "дошлюбним вихованням підростаючого покоління" [18].

Статеве виховання покликане дати знання про будову людського тіла, процеси запліднення та дітонороджуваності, різні підходи до зменшення шкоди, як то утримання чи профілактичні засоби для запобігання передачі захворювань [19], а також спрямоване на формування статевої свідомості й поведінки [17]. Сексуальна просвіта більшою мірою розкриває ключові аспекти становлення та виявлення сексуальності.

У Стандартах сексуальної освіти в Європі зазначено, що "традиційно статева освіта зосереджена на потенційних ризиках сексуальності, таких як небажана вагітність та ІПСШ. Ця негативна спрямованість часто лякає дітей і молодь: більше того, вона не відповідає їхнім потребам в інформації та навичках, а в багатьох випадках просто не має відношення до їхнього життя" [20, с. 5].

Міжнародне технічне керівництво із сексуальної освіти поняття комплексної сексуальної освіти описує так: це "заснований на навчальній програмі процес викладання та вивчення когнітивних, емоційних, фізичних і соціальних аспектів сексуальності. Він має на меті озброїти дітей і молодь знаннями, навичками, ставленнями і цінностями, які дадуть їм змогу: усвідомлювати своє здоров'я, благополуччя й гідність; розвивати шанобливі соціальні та сексуальні стосунки; розглянути, як їхній вибір впливає на їхнє власне благополуччя та добробут інших; розуміти та забезпечувати захист своїх прав протягом усього життя" [21, с. 16]. Як бачимо, сексуальна освіта – поняття, що є ширшим за згадувані вище поняття статевого виховання та сексуальної просвіти. Сексуальна освіта спрямована на передавання наукової, реальної й об'єктивної інформації не лише про анатомію статевих органів і репродуктивне здоров'я, а й здатності людей робити свідомий, здоровий вибір щодо стосунків, сексуальності, емоційного та фізичного здоров'я; вивчає широкий спектр тем, пов'язаних із сексуальністю, досліджує цінності та переконання щодо цих тем і допомагає людям отримати навички, необхідні для навігації у стосунках із собою, партнерами та спільнотою. Складність впровадження сексуальної освіти пов'язана з "великою кількістю таємниць, релігійними факторами, відсутністю точних і наукових знань про статево виховання та переконанням, що громадськість не влаштовує людська сексуальність і статево виховання" [22, с. 148].

"Міжнародне технічне керівництво з питань сексуальної освіти" наголошує, що викладання комплексної сексуальної не зводиться до діяльності чи відповідальності окремого вчителя, а є результатом колективних дій всіх педагогів в умовах взаємної підтримки й обміну досвідом реалізації програми [21, с. 104]. Така освіта не лише допомагає підліткам захистити себе від насильства, експлуатації, небажаної вагітності та захворювань, що передаються статевим шляхом, вона покликана розвинути навички, які дозволять їм спілкуватися, слухати й домовлятися з іншими, просити допомоги та визначати джерела допомоги і порад; вона також поліпшує їхню здатність приймати правильні рішення та бути асертивними [10].

Учителям, які відповідають за викладання сексуальної освіти, потрібна спеціальна підготовка, щоб вони могли правильно і зрозуміло обговорювати питання сексуальності й успішно застосовувати практичні методики навчання [21, с. 104]. Водночас багато вчителів у країнах із низьким і середнім рівнем доходу висловлюють брак впевненості у своїх здібностях до здійснення сексуальної освіти [11]. Окрім недостатньої підготовки вчителів, перешкодами для впровадження CSE є брак ресурсів, спротив батьків і збереження культурних табу на секс, однак для успіху будь-якої програми сексуальної освіти, яка здійснюється в шкільному контексті, освіта самих вчителів має вирішальне значення. Існують докази того, що така освіта, якщо вона надається, може усунути два

найбільш поширених бар'єри на шляху успішного впровадження цих програм під керівництвом вчителя: знайомство з предметом і змістом навчальної програми та підвищення рівня особистого комфорту і впевненості щодо теми сексуального здоров'я учнів загалом [23, с. 15]. Саме обмеженим володінням новою для вчителів, яким доручають реалізацію CSE, навчальною програмою частково пояснюється опір із їхнього боку, що ще більше підриває їхню мотивацію активно включати CSE в щоденну викладацьку діяльність [24].

Не менше труднощів спостерігаємо і в Західній Європі. Поза тим, що Німеччина з 2016 р. впроваджує реформи щодо викладання шкільної сексуальної освіти, під час навчання та підвищення кваліфікації вчителів і в повсякденному шкільному житті сексуальній освіті та попередженню сексуального насильства приділяється надто мало уваги: лише кожен п'ятий/п'ята вчитель/вчителька у ФРН проходив/ла спеціальну підготовку до уроків на тему сексуальної освіти, і лише 8 % з опитаних готувалися до дискусій на тему запобігання сексуальному насильству [25].

Українські вчителі/вчительки переважно позитивно оцінюють свою готовність до реалізації сексуальної освіти у школах, проте об'єктивні показники свідчать про протилежну ситуацію: поза тим, що близько 40 % з них впевнені у власних знаннях з окремих (чутливих) тем сексуальної освіти і у своїй спроможності обговорювати їх із учнівством, в опитуванні та на фокус-групових дискусіях деякі з них трансливали стереотипи, міфи й установки. Крім того, у педагогічних ЗВО та на курсах з підвищення кваліфікації дуже мало з опитаних отримували підготовку, що стосувалася б сексуальної освіти. Зрештою, таких можливостей взагалі може бракувати, оскільки CSE не впроваджена у школах – відповідно, на державному рівні і немає прямої потреби готувати до неї вчителів/вчительок та організовувати таке навчання [7].

Здатності вчителів викладати сексуальну освіту необхідно зміцнювати шляхом підвищення кваліфікації вчителів і постійної підтримки. Необхідно забезпечити стабільність і призначення спеціального персоналу, при чому всі інші викладачі повинні бути чутливими до питань, пов'язаних із сексуальністю. Ті, хто впроваджує програми сексуальної освіти, повинні пам'ятати про вразливість учнів, зокрема сиріт і дітей з інвалідністю [26].

У табл. 1 і 2 предстало ключові результати аналізу українських [27, 28, 29, 30, 31], закордонних [32, 33, 34, 35, 36] і міжнародних [20, 21, 37] стандартів (керівництв, рекомендацій) щодо сексуальної освіти у школі.

Основою для впровадження комплексної сексуальної освіти в Україні є стандарти освіти та професійний стандарт вчителя. Від учителів вимагається володіння багатьма компетентностями, які дозволяють їм впроваджувати сексуальну освіту в таких галузях як соціальна, здоров'язбережувальна, громадянська й історична, вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти за якими визначено у стандартах освіти. Найбільшою мірою на досягнення результатів навчання, що релевантні завданням сексуальної освіти, у межах різних наскрізних змістових ліній, спрямовані програми предметів "Основи здоров'я" і "Біологія". Водночас, ці програми не розглядають питання гендеру і прав.

Таблиця 1

Національні стандарти, що визначають передумови впровадження сексуальної освіти в українській школі

Назва документу	Характеристика документу в контексті впровадження комплексної сексуальної освіти
Національна рамка кваліфікацій [27]	Визначає ключові терміни, необхідні для розуміння європейських і національних стандартів забезпечення якості освіти, планування й розвитку кваліфікацій на основі компетентнісного підходу
Державний стандарт початкової освіти [28]	Визначає сексуальну освіту як частину соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі та, частково, громадянської та історичної освітньої галузі
Державний стандарт базової середньої освіти [29]	Визначає сексуальну освіту як частину соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі та, частково, громадянської й історичної освітньої галузі
Професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)" [30]	Визначає перелік професійних компетентностей вчителя відповідно до трудових функцій, зокрема предметно-методичну, психологічну, емоційно-етичну, педагогічного партнерства, здоров'язбережувальну, здатність до навчання впродовж життя й ін. Закріплює вимоги й умови навчання та професійного розвитку
Програма предмета "Основи здоров'я" [31]	Побудована на основі інтегрованого поєднання елементів знань щодо збереження і захисту життя та зміцнення здоров'я людини. Включає чотири розділи: Здоров'я і безпека людини; Фізична складова здоров'я; Психічна й духовна складові здоров'я; Соціальна складова здоров'я. Наголошує, що предмет "Основи здоров'я" є інтегрованим і передбачає розвиток не лише здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення та відповідального ставлення до особистого здоров'я і здоров'я тих, хто поруч, але й усіх ключових компетентностей, які мають сформуватися через освіту згідно з Рекомендаціями Європарламенту та Ради ЄС
Програма предмета "Біологія" [31]	Передбачає досягнення очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, що частково релевантні задачам сексуальної освіти, у межах різних наскрізних змістових ліній, як то "Громадянська відповідальність", "Здоров'я і безпека"

Таблиця 2

Зарубіжні (США, Канада) та міжнародні стандарти й рекомендації щодо впровадження сексуальної освіти

Назва документу	Країна та/або організація	Мета та зміст
Національні стандарти сексуальної освіти (National Sex Education Standards: Core Content and Skills, K–12) [32]	США, Advocates for Youth, Answer, and SIECUS: Sex Ed for Social Change	Містить показники освіти – визначення ключових понять і навичок, якими загалом повинні володіти учні шкільного віку (на різних етапах освіти) і протягом усього життя. Їх можна використовувати для створення уроків або навчальних програм з цілями, які забезпечать досягнення стандартів
Національні стандарти підготовки вчителів для сексуальної освіти (National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education) [33]	США, Future of Sex Education	Мета – визначення стандартів підготовки вчителів охорони здоров'я та фізкультури до викладання сексуальної освіти в середній і старшій школі
Інструмент зіставлення навчальної програми для впровадження сексуальної освіти для впровадження Національних стандартів підготовки вчителів до сексуальної освіти (Professional Preparation Program Curriculum Mapping Tool for Implementation of the National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education) [34]	США, Future of Sex Education	Призначений для визначення того, наскільки добре навчальна програма відповідає стандартам у межах окремих курсів. Інструмент дозволяє адміністрації і викладачам визначити, де і як стандарти та показники розглядаються в навчальній програмі/плані й ілюструє послідовність, у якій концепції викладаються навички
Оцінка застосування національних стандартів підготовки вчителів до сексуальної освіти (Assessment of the Application of the National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education) [35]	США, Future of Sex Education	Адресована адміністраторам, керівникам і викладачам закладів вищої освіти, які відповідають за програми професійної підготовки вчителів у галузі охорони здоров'я та фізичного виховання. Оцінка дозволяє визначити, наскільки освітня програма відповідає стандартам Програми професійної підготовки
Канадські рекомендації щодо сексуальної освіти (Canadian Guidelines for Sexual Health Education) [36]	Канада, Public Health Agency of Canada	Мета – направляти та об'єднувати професіоналів, які забезпечують освіту щодо сексуального здоров'я шляхом впровадження відповідних програм; пропонують основні три кроки процесу розвитку сексуальної освіти: <ul style="list-style-type: none"> • Оцінювання рівня знань про сексуальну освіту в цільовій групі та планування програми; • Втручання; • Оцінювання ефективності
Міжнародне технічне керівництво з сексуальної освіти (International Technical Guidance on Sexuality Education) [21]	ЮНЕСКО	Визначає, що комплексна сексуальна освіта – це освіта, яка надається у формальних і неформальних умовах і яка має бути: <ul style="list-style-type: none"> • науково точною;

Закінчення табл. 2

Назва документу	Країна та/або організація	Мета та зміст
		<ul style="list-style-type: none"> • безперервною; • відповідною віку та розвитку; • на основі навчальної програми; • комплексною (всеохопною); • на основі правозахисного підходу; • дотримуватись підходу гендерної рівності; • культурно релевантною і відповідною контексту; • трансформативною; • здатною допомогти розвинути життєві навички, необхідні для підтримки здорового вибору
Стандарти сексуальної освіти в Європі (Standards for Sexuality Education in Europe) [20]	WHO Regional Office for Europe and Federal Centre for Health Education (BZgA)	Визначає те, що повинні знати та розуміти діти та молоді люди різного віку, із якими ситуаціями чи викликами вони повинні вміти справлятися в цьому віці та які цінності та ставлення вони повинні розвивати; документ може використовуватись як для адвокатування, так і для розробки/вдосконалення навчальних програм на різних рівнях освіти. Такі програми мають засновуватись на фактах і наукових даних, адаптовані до місцевих умов і логічно побудовані так, щоб враховувати і впливати на існуючі уявлення, моральні цінності, психологічні установки й життєві навички, які, у свою чергу впливають, на здоров'я та благополуччя людей у контексті сексуальності. Актуальне для міністерств освіти та профільних фахівців, неурядових організацій, молоді та фахівців, які працюють із молоддю
Питання навчання: структура основних компетенцій викладачів сексуальних питань (Training matters: A framework for core competencies of sexuality educators) [37]	WHO Regional Office for Europe and Federal Centre for Health Education (BZgA)	Визначає навички, які повинні мати або розвивати вчителі, щоб проводити сексуальну освіту; адресовна тим, хто проводить підготовку вчителів, експертам, які розробляють відповідні навчальні програми та самим вчителям

Як бачимо з табл. 2, зарубіжні та міжнародні стандарти й рекомендації щодо впровадження сексуальної освіти є значно більш насиченою системою документів, які регулюють як питання змісту та результатів освіти здобувачів, так і питання професійної підготовки вчителів у галузі охорони здоров'я та фізичного виховання, а також включають інструменти оцінювання застосування національних стандартів підготовки вчителів до сексуальної освіти, зіставлення навчальної програми для впровадження сексуальної освіти із стандартами тощо.

Здійснений аналіз документів дозволяє стверджувати, що в той час, як офіційна концепція сексуальної освіти в Україні відсутня, у Європі та Америці існує досить стійке переконання, що комплексна сексуальна освіта приносить користь дітям і суспільству загалом, що відображається в кількості та якості стандартів як самої сексуальної освіти, так і підготовки вчителів до викладання. Спільним як для американської, так і для європейської практики є визнання відповідної підготовки вчителів основним фактором якісної сексуальної освіти.

Висновки. Наукові підходи до розуміння змісту сексуальної освіти та теоретико-методологічні засади її здійснення суттєво змінилися за останні два-три десятиріччя. Поступово спостерігається відхід від вузького сприйняття сексуальної освіти (як статевого виховання чи просвіти задля попередження потенційних ризиків сексуальності) і здійснюються спроби запровадити цілісний підхід до сексуальності, гендеру, ВІЛ і прав людини. Дискусії щодо того, що має включатися в сексуальну освіту і хто має її проваджувати, іще тривають у багатьох країнах, однак завдяки співпраці потужних професійних громадських організацій та органів влади в західних країнах з'явилися стандарти, керівництва та рекомендації з питань сексуальної освіти, що наголошують на її комплексному характері, можливостях реалізації у формальних і неформальних умовах, із дотриманням визначеного

переліку принципів. Ці стандарти можуть використовуватись як для адвокатування, так і для розробки чи вдосконалення навчальних програм на різних рівнях освіти. У сукупності такі програми з сексуальної освіти допомагають дітям і молоді розвивати самооцінку й життєві навички, які заохочують до критичного мислення, чіткого спілкування, відповідального прийняття рішень і шанобливої й чуйної поведінки.

Поза тим, що міжнародні стандарти щодо сексуальної освіти надають повну підтримку для більш інтегрованого підходу до надання сексуальної освіти, на практиці більшості країн ще не вдається забезпечити ефективну CSE у школах. Аналогічно, аналіз літератури підкреслює необхідність ширшої співпраці, інтеграції та послідовності в наданні сексуальної освіти в Україні. Початкова школа, фактично, не порушує питань сексуальної освіти взагалі, а середня – передбачає формування окремих компетентностей, що не становлять цілісності і не відображають якогось системного бачення комплексу результатів навчання з питань сексуальності.

Наявність окремих нормативних документів, що забезпечують формування в межах загальної середньої освіти базових компетентностей, які відповідають традиційним уявленням про мінімально необхідні дітям знання і навички з питань статевої відмінностей, сексуального розвитку і здоров'я – фактор, що відіграє неоднозначну роль. З одного боку, згадані в нашому огляді національні документи (професійні та освітні стандарти і типові навчальні програми) є вагомими передумовами для впровадження комплексної сексуальної освіти в українській школі, оскільки, щонайменше, визнають сексуальну освіту частиною загальної освітньої компетентності здобувача освіти. З іншого – саме це і стримує визнання відсутності комплексного підходу до сексуальної освіти дітей і молоді проблемою, яка потребує рішень уже зараз.

Перспективи дослідження. Впровадження сексуальної освіти з використанням більш комплексних підходів вимагатиме розв'язання багатьох менших, але складних проблем, зокрема: застосування міжнародних стандартів сексуальної освіти для розробки національних стандартів; забезпечення якості впровадження національних стандартів сексуальної освіти, зокрема оцінювання компетентності вчителів до здійснення сексуальної освіти, розробка і впровадження стандартів підготовки вчителів до такої діяльності. У цьому контексті закордонний досвід, частковий огляд якого здійснено в цій публікації, є дуже цінним. Тож, для розуміння змісту теоретичної і практичної готовності українських вчителів до здійснення педагогічної діяльності з різних аспектів сексуального та репродуктивного здоров'я, прав дітей у контексті розвитку та прояву сексуальності і побудови здорових стосунків, необхідним є визначення структури компетенцій вчителя у здійсненні сексуальної освіти, а також дослідження можливості впровадження її у програмах підвищення кваліфікації вчителів.

Список використаних джерел

- Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту "Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді" : монографія / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін. ; ЮНІСЕФ, ГО "Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка". – К. : Поліграфічний центр "Фоліант", 2019. – 127 с.
- Статистичні дані системи МОЗ / Центр медичної статистики МОЗ України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdanMMXIX.html>.
- Well-being and safety of women. OSCE-led survey on violence against women: Main report / OSCE et al., 2019. – 163 p.
- Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної ради України з прав людини про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні, 2021 рік. – 198 с. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/schorichadoporovid-2021.pdf>
- Мельничук В. О. Сексуальне насильство щодо дітей: ситуація в Україні / В. О. Мельничук // Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення : зб. матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (25 травня 2022 р., м. Ніжин) ; за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. – С. 51–53.
- Терещук Г. В Україні 4 % громадян стали жертвами зґвалтування у дитинстві. Результати опитування. / Г. Терещук ; Радіо Свобода (25 листопада 2021). – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/seks-nasylyya-dity-z-hvaltuvannya-osvita/31577396.html>
- Обізнаність та ставлення вчительської спільноти і батьків до комплексної сексуальної освіти. / UNFPA-CEDOS, 2020. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://cedos.org.ua/system/articles/pdfs/000/000/446/original/sexual_education_ua_0.pdf?1606145254
- Результати опитування фокус-групових інтерв'ю з підлітками та вчителями "Теми статевого виховання в практиці викладання предмету" / Благодійний фонд "Здоров'я жінки і планування сім'ї", 2017. – Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.womanhealth.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Focus-group-results_report.pdf.
- Бялик О. Стандарти сексуальної освіти: європейський вимір / О. Бялик // Наук. Вісн. Мелітопольського держ. пед. ун-ту. Серія : Педагогіка. – 2015. – Вип. (1)14. – С. 20–25. DOI: <https://europub.co.uk/articles/A-172151>
- Arije O., Ayowole Damilola J. Comprehensive sexuality education: trend and forecast / O. Arije, Damilola J. Ayowole // Journal of the Obafemi Awolowo University Medical Students' Association. – 2018. – № 23(1). – URL: https://www.academia.edu/42066131/COMPREHENSIVE_SEXUALITY_EDUCATION_TREND_AND_FORECAST
- Browne E. Comprehensive sexuality education (GSDRC Helpdesk Research Report 1226) / Evie Browne. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham. 2015. – 14 p.
- IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education (CSE) / International Planned Parenthood Federation, 2010. – 12 p.
- Rabibite M., Enriquez M. The Role of Policy on Sexual Health Education in Schools: Review / M. Rabibite, M. Enriquez // The Journal of School Nursing. – 2019. – № 53(1). – 27–38. DOI: <https://doi.org/10.1177/1059840518789240>
- Perception of students' teachers' and parents' towards sexuality education in Calabar south local government area of cross river state, Nigeria / [J. E. Eko, S. E. Abeshi, K. O. Osonwa, C. C. Uwanede, D. A. Offiong] // Journal of Sociological Research. – 2013. – № 4(2). – P. 225–240. DOI: <https://doi.org/10.5296/jsr.v4i2.3836>
- Рогожина О. Сексуальна освіта школярів як наукова проблема / О. Рогожина // Acta Paedagogica Volyniensis. – 2021. – № 3. – С. 241–247. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.35>
- Кравченко Л. А. Сексуальна освіта як складова виховного процесу підлітків / Л. А. Кравченко, І. М. Козубова // Вісн. ун-ту імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". Педагогічні науки. – 2018. – № 2 (16). – С. 66–71.
- Корняк В. Статеве виховання школярів як складова діяльності соціального педагога в школі / В. Корняк // The pedagogical process: theory and practice (Series: Pedagogy). – 2018. – № 4 (63). – С. 91–96. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.9196>
- Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія / В. П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. – 584 с.
- Tupper K. Sex, Drugs and the Honour Roll: The Perennial Challenges of Addressing Moral Purity Issues in Schools / K. Tupper // Critical Public Health. – 2013. – № 24 (2). – P. 115–131.
- Standards for Sexuality Education in Europe. A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists / WHO Regional Office for Europe and BZgA, Federal Centre for Health Education, BZgA, Cologne, 2010. – 68 p.
- International Technical Guidance on Sexuality Education. An evidence-informed approach. Revised edition / United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation. Paris: UNESCO, 2018. – 139 p.
- Ejimonu Ngozi C., Okwarachukwu, Akunna C., Njoku Grace Nneka. Sex Education Intervention On Students' Knowledge And Attitude Towards Sex Related Matters In Secondary Schools In Abu Education Zone Of Abia State, Nigeria / Ejimonu Ngozi C., Okwarachukwu, Akunna C., Njoku Grace Nneka // Interdisciplinary Journal of Gender and Women Development Studies Special Edition. – 2020. – № 3(5). – P. 140–150.
- Ollis D. Sexuality education matters: preparing pre-service teachers to teach sexuality education / D. Ollis, L. Harrison, C. Maharaj / Deakin University, Burwood, 2013. – 445 p.
- Zulu J. M. Why teach sexuality education in school? Teacher discretion in implementing comprehensive sexuality education in rural Zambia / J. M. Zulu, A. Blystad, M. E. S. Haaland, C. Michelo, H. Haukanes, K. M. Moland // International Journal for Equity in Health. – 2019. – № 18. – 116. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12939-019-1023-1>
- Huster S. Sexuelle Bildung im Schulalltag zu Wenig beachtet: Pressemitteilung 2020/305 vom 16.11.2020 / S. Huster, B. Drinck, H.-J. Voß. / Universität Leipzig. – URL: <https://www.uni-leipzig.de/newsdetail/artikel/sexuelle-bildung-im-schulalltag-zu-wenig-beachtet-2020-11-16>.
- Asmal K. Protecting the Right to Innocence : The Importance of Sexuality Education. Report of the Protecting the Right to Innocence : Conference on Sexuality Education (19-21 August 2001, Cape Town) / Kader Asmal ; Department of Education, 2002. – 30 p.
- Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 / Верховна Рада України. Законодавство України. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>.
- Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 / Верховна Рада України. Законодавство України. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
- Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 / Верховна Рада України. Законодавство України. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#16>
- Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)" : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України від 23.12.2020. № 2736–20 / Верховна Рада України. Законодавство України. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
- Навчальні програми для 6–9 класів (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011 рік) / Міністерство освіти і науки України, 2022. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
- National Sex Education Standards: Core Content and Skills, K–12 (Second Edition) / Advocates for Youth, Answer, and SIECUS: Sex Ed for Social Change, 2020. – URL: <https://advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2020/03/NSES-2020-web.pdf>
- National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education Advisory Committee / Future of Sex Education. – URL: <https://www.advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2019/09/teacher-standards-1.pdf>
- Professional Preparation Program Curriculum Mapping Tool for Implementation of the National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education / Future of Sex Education. – URL: <https://www.advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2019/09/IHE-Curriculum-Mapping-Tool-reformat.pdf>
- Assessment of the Application of the National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education / Future of Sex Education. – URL: https://www.advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2019/09/Assessment_National_Teacher_Preparation_Standards.pdf
- Canadian Guidelines for Sexual Health Education / Public Health Agency of Canada. Catalogue No.: HP40-25/2008E. Ottawa – Ontario: Public Health Agency of Canada, 2008. – 62 p.

37. Training matters: A framework for core competencies of sexuality educators / WHO Regional Office for Europe and BZgA / Federal Centre for Health Education (BZgA). Cologne, 2017. – 62 p.

References

- Social'na obumovlenist' ta pokaznyky zdorov'ya pidlitkiv ta molodi : za rezul'tatamy sociolohichnoho doslidzhennya v mezhas mizhnarodnoho proektu "Zdorov'ya ta povedinkovi oriyentatsiyi uchnivskoyi molodi" : monohr. / [O. M. Balakiryeva, T. V. Bondar ta in.] ; nauk. red. O. M. Balakiryeva ; YuNISEF, HO "Ukr. in-t soc. doslidzh. im. O. Yaremenka". – Kyiv : Polihrafichnyy centr "Foliant", 2019. – 127 s.
- Statystychni dani systemy MOZ / Centr medychnoyi statystyky MOZ Ukrainy. – URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdanMMXIX.html>
- Well-being and safety of women. OSCE-led survey on violence against women: Main report / OSCE et al., 2019. – 163 p.
- Shhorichna dopovid' Upovnovazhenoho Verxovnoyi rady Ukrainy z prav lyudyny pro stan doderzhannya ta zaxystu prav i svobod lyudyny i hromadyanyna v Ukraini, 2021 rik. – 198 c. – URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/schorichna-dopovid-2021.pdf>
- Mel'nychuk V. O. Seksual'ne nasytstvo shhodo ditej: sytuaciya v Ukraini / Mel'nychuk V. O. // Naukovy vimir social'no-pedahohichnykh problem s'ohodennya : zb. mater. VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (25 travnya 2022 r., m. Nizhyn) / za red. O. V. Lisovcya, S. O. Borysyuk. – Nizhyn : NDU im. M. Hoholya, 2022. – S. 51–53.
- Tereshhuk H. V Ukraini 4% hromadyan staly zhertvamy zgvaltuvannya u dytynstvi. Rezul'taty opytuvannya / H. Tereshhuk ; Radio Svoboda (25 lystopada 2021). – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/seks-nasylyady-z-hvaltuvannya-osvita/31577396.html>.
- Obiznanist' ta stavlennya vchytel's'koyi spil'noty i bat'kiv do kompleksnoyi seksual'noyi osvity / UNFPA-CEDOS, 2020. – URL: https://cedos.org.ua/system/articles/pdfs/000/000/446/original/sexual_education_u_a_0.pdf?1606145254
- Rezul'taty opytuvannya fokus-hrupovykh interv'yuz z pidlitkami ta vchytel'yamy "Temy statevoho vyxovannya v praktyci vykladannya predmetu" / Blahodijnyy fond "Zdorov'ya zhinky i planuvannya sim'yi", 2017. – URL: http://www.womanhealth.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Focus-group-results_report.pdf
- Byalyk O. Standarty seksual'noyi osvity: yevropejs'kyj vymir / O. Byalyk // Naukovy vimir Melitopol's'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriya : Pedahohika. – 2015. – Vyp. (1)14. – S. 20–25. DOI: <https://europub.co.uk/articles/-A-172151>
- Arije O., Ayowole Damilola J. Comprehensive sexuality education: trend and forecast / O. Arije, Damilola J. Ayowole // Journal of the Obafemi Awolowo University Medical Students' Association. – 2018. – №23(1). – URL: [https://www.academia.edu/42066131/COMPREHENSIVE_SEXUALITY_EDUCATION_TREND_AND_FORECAST_\(data_zvernennya:_29.10.2021\)](https://www.academia.edu/42066131/COMPREHENSIVE_SEXUALITY_EDUCATION_TREND_AND_FORECAST_(data_zvernennya:_29.10.2021))
- Brown E. Comprehensive sexuality education (GSDRC Helpdesk Research Report 1226) / Evie Browne. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham. 2015. – 14 p.
- IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education (CSE) / International Planned Parenthood Federation, 2010. – 12 p.
- Rabbitte M., Enriquez M. The Role of Policy on Sexual Health Education in Schools: Review / M. Rabbitte, M. Enriquez // The Journal of School Nursing. – 2019. – № 53(1). – 27–38. DOI: <https://doi.org/10.1177/1059840518789240>
- Perception of students' teachers' and parents' towards sexuality education in Calabar south local government area of cross river state, Nigeria / [J. E. Eko, S. E. Abeshi, K. O. Osonwa, C. C. Uwanede, D. A. Offiong] // Journal of Sociological Research. – 2013. – № 4(2). – P. 225–240. DOI: <https://doi.org/10.5296/jsr.v4i2.3836>
- Rohozhyna O. Seksual'na osvita shkoliariv yak naukova problema / O. Rohozhyna // Acta Paedagogica Volyniensis. – 2021. – №3. – S. 241–247. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.35>
- Kravchenko L. A. Seksual'na osvita yak skladova vyxovnoho procesu pidlitkiv / L. A. Kravchenko, I. M. Kobzyeva // Visnyk universytetu imeni Al'freda Hobelya. Seriya "Pedahohika i psyholohiya". Pedahohichni nauky. – 2018. – № 2 (16). – S.66–71.
- Kornyat V. Stateve vyxovannya shkoliariv yak skladova diyal'nosti social'noho pedahoha v shkoli / V. Kornyat // The pedagogical process: theory and practice (Series: Pedagogy). – 2018. – № 4 (63). – S. 91–96. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.9196>
- Kravec' V. P. Pidhotovka uchnivskoyi molodi do simejnoho zhyt'tya v Ukraini XXI stolittya: stan, tendencyi, shlyaxy vdoskonalennya : monohrafiya / V. P. Kravec' / Ternopil' : TNPU im. V. Hnatyuka, 2020. – 584 s.
- Tupper K. Sex, Drugs and the Honour Roll: The Perennial Challenges of Addressing Moral Purity Issues in Schools / K. Tupper // Critical Public Health. – 2013. – № 24 (2). – P. 115–131.
- Standards for Sexuality Education in Europe. A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists / WHO Regional Office for Europe and BZgA, Federal Centre for Health Education, BZgA, Cologne, 2010. – 68 p.
- International Technical Guidance on Sexuality Education. An evidence-informed approach. Revised edition / United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation. Paris: UNESCO, 2018. – 139 p.
- Ejimonu Ngozi C., Okwarachukwu, Akunna C., Njoku Grace Nneka. Sex Education Intervention On Students' Knowledge And Attitude Towards Sex Related Matters In Secondary Schools In Aba Education Zone Of Abia State, Nigeria / Ejimonu Ngozi C., Okwarachukwu, Akunna C., Njoku Grace Nneka // Interdisciplinary Journal of Gender and Women Development Studies Special Edition. – 2020. – № 3(5). – P. 140–150.
- Ollis D. Sexuality education matters: preparing pre-service teachers to teach sexuality education / D. Ollis, L. Harrison, C. Maharaj / Deakin University, Burwood, 2013. – 445 p.
- Zulu J. M. Why teach sexuality education in school? Teacher discretion in implementing comprehensive sexuality education in rural Zambia / J. M. Zulu, A. Blystad, M. E. S. Haaland, C. Michelo, H. Haukanes, K. M. Moland // International Journal for Equity in Health. – 2019. – №18. – 116. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12939-019-1023-1>
- Huster S. Sexuelle Bildung im Schulalltag zu Wenig beachtet: Pressemitteilung 2020/305 vom 16.11.2020 / S. Huster, B. Drinck, H.-J. Voß. / Universität Leipzig. – URL: <https://www.uni-leipzig.de/newsdetail/artikel/sexuelle-bildung-im-schulalltag-zu-wenig-beachtet-2020-11-16> (Access date: 29.10.2021).
- Asmal K. Protecting the Right to Innocence : The Importance of Sexuality Education. Report of the Protecting the Right to Innocence : Conference on Sexuality Education (19-21 August 2001, Cape Town) / Kader Asmal; Department of Education, 2002. – 30 p.
- Pro zatverdzhennya Nacional'noyi ramky kvalifikacij : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.11.2011 № 1341 / Verxovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
- Pro zatverdzhennya Derzhavnogo standartu pochatkovoyi osvity : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.02.2018 № 87 / Verxovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
- Pro deyaki pytannya derzhavnix standartiv povnoyi zahal'noyi seredn'oyi osvity : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.09.2020 № 898 / Verxovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
- Pro zatverdzhennya profesijnogo standartu za profesijamy "Vchytel' pochatkovyx klaviv zakladu zahal'noyi seredn'oyi osvity", "Vchytel' zakladu zahal'noyi seredn'oyi osvity", "Vchytel' z pochatkovoyi osvity (z diplomom mladshoho specialista)" : Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta sil's'koho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 № 2736-20 / Verxovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
- Navchal'ni prohramy dlya 6-9 klaviv (Derzhavnyj standart bazovoyi i povnoyi zahal'noyi seredn'oyi osvity, 2011 rik) / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 2022. – URL: <https://mon.gov.ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
- National Sex Education Standards: Core Content and Skills, K–12 (Second Edition). 2020 / Advocates for Youth, Answer, and SIECUS: Sex Ed for Social Change. – URL: <https://advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2020/03/NSES-2020-web.pdf>
- National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education Advisory Committee [Electronic resource] / Future of Sex Education. – URL: <https://www.advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2019/09/teacher-standards-1.pdf>
- Professional Preparation Program Curriculum Mapping Tool for Implementation of the National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education / Future of Sex Education. – URL: <https://www.advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2019/09/IHE-Curriculum-Mapping-Tool-reformat.pdf>
- Assessment of the Application of the National Teacher Preparation Standards for Sexuality Education / Future of Sex Education. – URL: https://www.advocatesforyouth.org/wp-content/uploads/2019/09/Assessment_National_Teacher_Preparation_Standards.pdf
- Canadian Guidelines for Sexual Health Education / Public Health Agency of Canada. Catalogue No: HP40-25/2008E. Ottawa – Ontario: Public Health Agency of Canada, 2008. – 62 p.
- Training matters: A framework for core competencies of sexuality educators / WHO Regional Office for Europe and BZgA / Federal Centre for Health Education (BZgA). Cologne, 2017. – 62 p.

Надійшла до редколегії 01.10.22
Рецензовано 10.10.22

O. Baidarova, Ph.D., Associate Professor
ORCID ID: 0000-0002-2332-1769;
O. Bobryk, Bachelor of Social Work
ORCID ID: 0000-0003-2275-7234
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONTENT AND PREREQUISITES OF THE COMPREHENSIVE SEXUALITY EDUCATION IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The need for science-based knowledge about sexual life is natural for children and youth all over the world. Official statistics on the incidence of sexually transmitted infections, gender-based violence, and early pregnancies emphasize the urgency of the problem of developing sexual competence for Ukrainian children and youth.

The purpose of the article is to study the foreign and Ukrainian experience of sexual education at school, to understand the essence of the concept of comprehensive sexuality education, its actors, and the requirements for their training. The main research method was document analysis. The results of a review of approaches to developing the researched problem in foreign and national scientific publications and a comparative analysis of Ukrainian, some foreign and international standards (guidelines, recommendations) regarding sexual education are highlighted.

It was found that today there is no unity in terminology, interpretation, and criteria for defining sexual education. There are national differences in approaches to understanding its goals and content. Sexual education is interpreted in a narrow and broad sense, but in this matter, scientists are gradually more and more inclined to use a complex approach. A broad interpretation of sexuality education shifts the traditional emphasis from the physiological and biological features of the sexes, the problems of sexual life, including the prevention of accidental pregnancy, sexually transmitted diseases, and the achievement of safe sexual satisfaction (sex education, sexual health education) to the issues of forming a culture of sexuality and related feelings, understanding and protection of one's rights, including sexual, throughout life, humane treatment and responsible behavior in relationships, clear and respectful communication, preparation for marriage and family life (comprehensive sexual health education, comprehensive sexuality education).

Comprehensive sexuality education has strong support in the international discourse and is supported by a relatively robust evidence base. A comprehensive approach enables educators and policymakers to address not only the individual determinants of young people's sexual and reproductive health but also the social determinants of their health and well-being. Comprehensive sexuality education is not reduced to the activity or responsibility of an individual teacher. However, it is the result of the collective actions of all teachers in conditions of mutual support and exchange of experience in implementing sexual education programs. Health, biology, and physical education teachers considered critical in sexual education at school. At the same time, it is necessary to strengthen teachers' ability in sexuality education by improving the qualifications of teachers and providing constant support. The document analysis proved the inadequacy of the development and practical solution of the introduction of comprehensive sexuality education in Ukrainian schools. At the same time, the European and American experience of a number of foreign and international standards, guidelines, and technical documents, which relate to the content and results of sexuality education for students, the quality of the application of education standards, and professional training of teachers, shows a reasonably stable conviction that comprehensive sexuality education contributes to children and society as a whole.

Keywords: comprehensive sexual health education, comprehensive sexuality education, sex education, teacher professional competence, teacher professional training, school.